



mértékben az adott szakterület általános beiskolázási helyzete határozta meg. Egyes szakterületeken többszörös volt a túlélentkezés, másutt átirányítással kellett biztosítani az induláshoz szükséges létszámot.

A felvételt nyert tanulóknak – különösen ott, ahol túlélentkezés volt – tanulmányi teljesítőképességüket szigorú felvételi szelekció során kellett bizonyítaniuk. Az általános iskolai eredmények alapján a mezőny egésze a középiskolai mezőny felső harmadába sorolható, ami kedvező indulási feltételeket jelent a program megvalósításához.

Tót Éva

A FIATAL MUNKANÉLKÜLIEK VÁGYAI ÉS ESÉLYEI

1993-ban az *Oktatáskutató Intézetben* a *Habilitas Alapítvány* támogatásával szociológiai kutatást folytattunk a fiatal munkanélküliekről.[†] Kutatásunk célja az volt, hogy az általában nyilvánosságra hozott országos munkaügyi statisztikáknál részletesebb és alaposabb információkhoz jussunk a fiatal munkanélküliek leginkább hátrányos helyzetű csoportjairól.

Vizsgálatunk korlátozott költségvetése miatt nem törekedhettünk országos reprezentativitásra, ezért kutatásunkat arra a három megyére (Szabolcs, Borsod, Nógrád) korlátoztuk, ahol tartósan kiemelkedően magas volt az utóbbi években a munkanélküliek aránya. A kutatás első szakaszában megyei esettanulmányokat készítettünk a fiatal munkanélküliek helyzetéről és a probléma intézményes kezelésének eljárásairól. Az esettanulmányok elkezdtéből megelőzően minden olyan intézményt felkerestünk (iskolákat, önkormányzatokat, családsegítőket és munkaügyi központokat), amelyek valamelyen módon kapcsolatba kerülnek a vizsgált csoportokkal. A kutatás második szakaszában a három megye két-két településén kérdőíves adatokat vettünk fel (312 fő) a 18 éven aluli munkanélküliekről. A kérdőívek kitöltésénél helybeli pedagógusok és szociális gondozók voltak segítségünkre.

A munkanélküliekről szóló statisztikák megbízhatósága

Az 1 ábra adatokból látható, hogy a fiatal munkanélküliek közel fele csak fél éve van munkanélküli, de ugyanekkor az aránya a tartósan munkanélküli fiataloknak is, akik már több mint egy éve nem dolgoznak. A két csoport iskolai végzettség szerint is elkülönül. A tartós munkanélkülieket az alacsony iskolázottság jellemzi. Nem rendelkeznek semmilyen munkatapasztalattal, mert legtöbbsjük még soha nem dolgozott. Ráadásul az elhelyezkedésre azért is igen kevés az esélyük, mivel a mintában szereplő tartós munkanélküliek 80%-a nem rendelkezik szakképesítéssel sem.

A megkérdezettek 44,4%-át soha nem regisztrálták, sőt korábban sem kerültek kapcsolatba munkaügyi központtal. A nem regisztrált fiatalok szinte teljesen lefedik az alacsony iskolázottságúak csoportját, a regisztráltak pedig a szakképzettséggel rendelkezőkét.

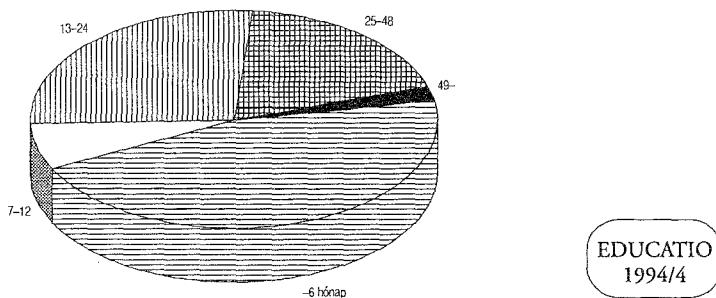
Túlzott tehát az a derűlőtás, amit a hivatalos politika követett, amikor a regisztrált munkanélküliek számának csökkenéséről beszél, azt sulykolva, hogy a tényleges munkanélküliség is csökken. Különösen az ifjúsági munkanélküliség esetében nem állja meg ez az állítás a helyét, hiszen ezek a fiatalok egyáltalán nem is estek bele a munkaügyi központok

† A vizsgálatban részvevő kutatók: Liskó Ilona, Tót Éva, Györgyi Zoltán

felméréseibe. Abba a láthatatlan munkanélküli seregbe tartoznak, amelynek a nagyságáról legfeljebb sejtésünk lehet. Kutatásunk 300 fős mintájából minden össze arra következtethetünk, hogy a nem regisztráltak aránya megközelíti a regisztráltakét, vagyis nagyon valószínű, hogy az általunk vizsgált 15–18 éves korcsoportban a tényleges munkanélküliek aránya kétszer annyi, mint amennyit a munkaügyi statisztikák számon tartanak.

1. ÁBRA

A munkanélküliség időtartama (hónap, %)



A mintában szereplő 173 regisztrált pályakezdő munkanélküli közül 101-en részesülnek valamilyen, a munkaügyi kirendeltség által folyósított támogatásban. Ebből a legtöbben (87-en), a pályakezdők munkanélküli segélyt kapják, ami, mint tudjuk, féléves időtartamra szól. A támogatások átlagösszege 6500 Ft.

Alkalmi munka

Kérdőíünkben helyett kaptak az alkalmi munkára vonatkozó kérdések is. Ennek mérésére igen nehéz, ráadásul sokan nem is válaszoltak ezekre a kérdésekre a regisztrált munkanélküliek közül, félve a munkanélküli támogatás megvonásától. Azonban a nem regisztráltak között is nagyon kevés azoknak a száma, akik végeznek valamilyen alkalmi munkát. A teljes mintából minden össze 9% válaszolt erre igennel. Az alkalmi munkát végzők legtöbbsze a mezőgazdaságban napszámos, illetve segéd- és betanított munkát vállal. Az alkalmi munkát végzők átlagosan heti 17 órát dolgoznak, és átlagjövedelmük ebből hetente 2000 Ft (ez átlagosan 118 Ft-os órabérrel jelent). Az alkalmi munka rendszeressége megállapíthatatlan, de a munka jellegéből adódóan ez csak is idénymunka lehet.

Az alkalmi munkavállalást tehát az általunk vizsgált térségben és korcsoportban akkor sem becsülhetjük jelentős mértékűnek, ha a válaszadók félelmei miatt adataink lefelé torzítanak. Valószínű, hogy a munkanélküliség által súlyosan érintett térségekben a 15–18 évesek munkaerejére nemcsak az első, de a második gazdaságban sincs komoly kereslet.

Elhelyezkedési tervez

A megkérdezettek 91%-ának munkanélkülisége kezdete óta még nem volt állásajánlata. Csupán a fennmaradó 9%-nak lett volna lehetősége az elhelyezkedésre. Ezt a 9%-ot több-



ségükben szakmunkás végzettségűek alkotják, vagyis az alacsonyabb iskolázottságúaknak még ajánlat szintjén sem volt munkára esélyük. Az ajánlatok elutasításában három tényező játszott szerepet. A kevés bér és a szakképzettségnek nem megfelelő munka ugyanakkora arányban szerepelt a válaszokban. Ettől kissé lemaradt a harmadik indok, az egészségügyi alkalmatlanság.

A jövőre vonatkozó tervek

A tervek számbavételekor természetesen legtöbben az elhelyezkedést említik, ugyanakkor a reménykedők csoportja mellett jelentős azok száma, akiknek fogalmuk sincs mi lesz ezután. 66,6%-uk keres állandó munkahelyet, 33,4%-uk nem is próbálkozik. A munkahelykeresőknek azonban csak a fele szeretne minél hamarabb elhelyezkedni. A válaszadók közel 22%-a a munka minőségétől teszi függővé, 17%-uk pedig nem tekinti sürgősnek az elhelyezkedést. A módszerek közül az informális kapcsolatok kapják a legnagyobb szerepet. A megkérdezettek 51,2%-a említette a rokonok és ismerőök útján való álláskeresést, 37,9%-uk a család segítségét. Ugyanakkor 29,1%-uk bízik a munkaügyi kirendeltségek segítségében. 21,2%-uk pedig újságírásokban keresztül próbál álláshoz jutni.

Akik nem keresnek állást, ezt az alábbi indokok miatt teszik. 34%-uk már próbálkozott az álláskereséssel, de egyáltalán nem talált munkát, 27,6%-uk pedig nem talált megfelelőt. 11,8%-uk családi vagy egészségügyi problémákkal küzd, és emiatt nem tud állást keresni. 12,4%-uknak pedig a jelenlegi helyzet azért megfelelő, mert a munkanélküli támogatás magasabb, mint a várható fizetés, vagy mert a munkába állással veszélyeztetné jelenlegi jövedelmüket, a munkanélküli támogatást (hiszen ha munkába áll és rövid időn belül újra munkanélküli lesz, akkor már nem kaphat munkanélküli támogatást, mivel a munkavállszony hosszától függ a támogatás időtartama). 4,1%-uk vállalkozásba akar kezdeni, és emiatt nem keres állást, a megkérdezettek 3,5%-a viszont azért nem, mert tanul, vagy tanulni akar. (Ez a csoport az érettségittek csoportja, akiket nem vettek fel felsőfokú iskolába, de újra szeretnének felvételizni.)

Az elhelyezkedni akaró szakmával rendelkező fiatalok 10%-a segéd-, illetve betanított munkát is elvállalna. 28%-uk csak szakmájával megegyező munkát vállalna el, 16%-uk szakmájától eltérő munkát is elvállalna, 4%-uk pedig bármilyen munkát megcsinálna. A megkérdezettek 40%-a válaszolta azt, hogy nincs szakmája. Az ő esetükben a munkavállalásnál az a legfontosabb szempont, hogy a munka könnyű legyen. Ezt összesen 51,4%-uk válaszolta. A következő nagy csoportot azok képezték, akiknek semmilyen elképzelésük nincs arról, hogy milyen munkát végeznének szívesen. 8,6%-uk nehéz fizikai munkát is szívesen végezne. A munka „érdekessége” csupán a fiatalok 3%-nál volt szempont.

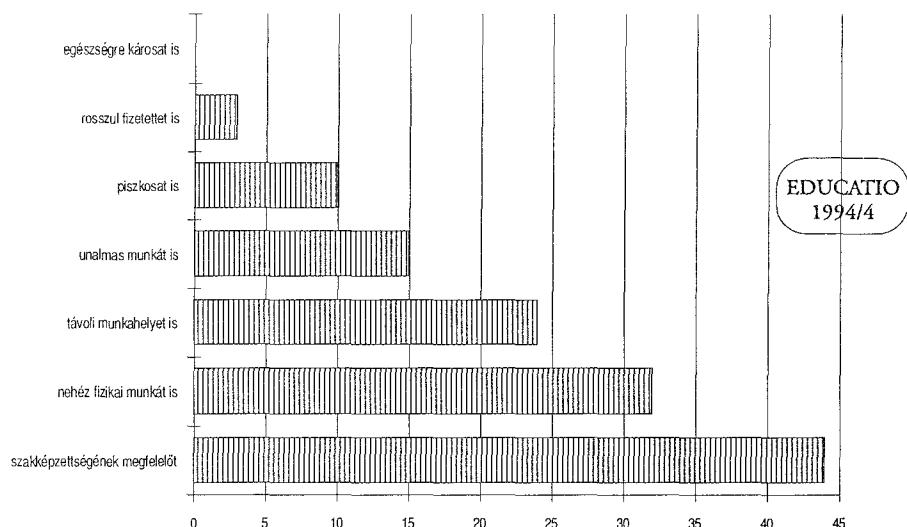
Milyen munkát vállalna

Mint a 2. ábrából is kitűnik, kényszerű helyzetükben a fiatal munkanélküliek a legnagyobb százalékban a szakképzettségtől eltérő, illetve fizikailag nehéz munkát, és a lakóhelytől távoli munkahelyet is elvállalnának. Viszont három szempontot nehezen adnának fel: nem vállalnának el egészségre káros és piszkos munkát, valamint nem vállalnának rosszul fizetettet.

De mi is bizonyul rosszul fizetett munkának? A kérdőíven két kérdést fogalmaztunk meg erre vonatkozóan: Mennyi az a legkevesebb nettó fizetés amiért még elhelyezkedne, valamint mennyi az a nettó fizetés, amiért már szívesen elhelyezkedne. A válaszokban nem nagyon tért el egymástól a vágy és a kényszerűség. A legalacsonyabb nettó bér számukra átlagosan 10.825 Ft-ot jelent, de a fiatalok 44%-a már 10.000 Ft alatti bérért is elhelyezkedne. Ugyanakkor az elvárt összeg 16.459 Ft. Nem állíthatjuk tehát, hogy a megkérdezetteknek szárnyaló vágyaik lennének.

2. ÁBRA

Milyen munkát vállalna (%), több válasz is lehetséges)



Vállalkozási esélyek

A megkérdezettek 14,1%-a gondolt már arra, hogy vállalkozásba fogjon. A vállalkozói kedv fordítottan arányos a települések nagyságával, vagyis a községekben vannak a legtöbben olyanok, akikben ez az elkövetés már felmerült. Ha a körzetek szerint nézzük a vállalkozási kedvet, minél keletebbre megyünk, annál jobban csökken. A vállalkozni akarók 50%-a Nógrádból kerül ki, Borsodban 27,2%, míg Szabolcsban a legkevesebb 22,7%. A vállalkozni akarók túlnyomó többsége a tercier szektorban dolgozna szívesen. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a községekben a szolgáltatások szintje és színvonala még nem olyan magas, mint a nagyobb településekben, tehát a tercier szektor még kihasználható lehetőségeket kínál. Hogy mennyi realitása van a vállalkozási terveknek? A vállalkozni akarók 39%-ának nincs semmilyen szakmája, csupán az általános iskolát végezte el. 7,3%-uknak speciális szakiskolai végzettségi van, 36,6%-uk szakmunkásképzőt végzett, míg 17,1%-uknak ennek magasabb a végzettsége. A szakmával rendelkezők 28,9%-a a szakmájával megegyező, 31,6%-a a szakmájától különböző szakmában indítaná vállalkozását. A válaszadók 1/4-e szerint a vállalkozáshoz nem kell semmilyen végzettség, míg 2/3-uk szerint legalább középfokú végzettség kell hozzá. Ám az ezt válaszolók közül 22,2%-nak csak általános iskolai végzettsége van.

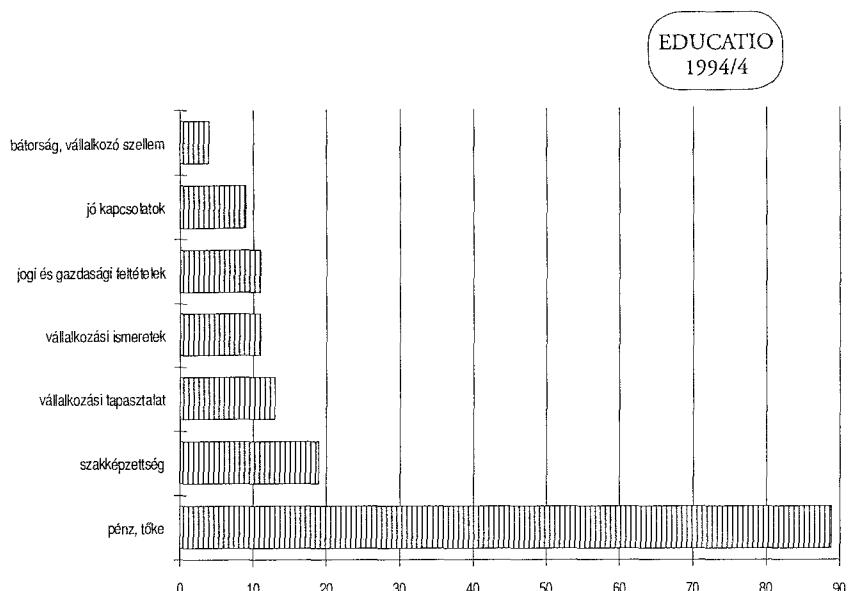
A vállalkozni akarók családjainak csupán 10%-ában volt már önálló vállalkozó, és csak 12%-uk dolgozott már valaha kisvállalkozónál. Tehát a vállalkozni akarók többsége nemigen ismeri a magán szektort, sőt általában a munka világát sem, mivel 68,2%-uk soha sehol nem dolgozott, sem állandó munkaviszonya nem volt, sem alkalmi munkát nem végzett.

A munka világában való tapasztalatlanságuk, illetve a vállalkozói szférában való járatlanságuk ellenére a hiányzó feltételek között ezt csak kevesen említették, és az alacsony iskolai végzettségek magas számához képest csak kevesen említették a szakképzettséget, mint hiányzó feltételek is.



3. ÁBRA

Mi hiányzik a vállalkozáshoz? (%), több válasz is lehetséges)



A válaszokból úgy tűnik, a pénz hiányzik leginkább mindenkinél. Annak ellenére, hogy a vállalkozni akarók családjainak átlagjövedelme 6000Ft-tal, egy főre eső jövedelme pedig 1800Ft-tal magasabb az átlagnál. A vállalkozás gondolata tehát főként a jobb jövedelmi viszonyok között előkben merül fel. Ez azonban csak a fiatal munkanélküliek átlagához képest jelent jobb helyzetet, hiszen a vállalkozni akarók csoportján belül még az 50%-os arányt sem éri el azoknak a családoknak a száma, ahol legalább az egyik családtag keresetet hoz haza. A többiek családi jövedelmét kizárolag társadalombiztosítási, illetve munkanélküli és önkormányzati támogatás alkotja.

A vállalkozni akarók többsége (37,5) mégis a családjától várja a legnagyobb segítséget a vállalkozás beindításához. 7%-uknak erre annyi alapjuk van, hogy a szülők maguk is vállalkozók, így a megkérdezett valószínűleg a családi vállalkozásba kíván bekapcsolódni. A többség családjában azonban nagyon magas az inaktív szülők aránya, a családok 61,3%-ában legalább az egyik vagy mindenki szülő inaktív. A testvéreknél sem jobb a helyzet. A vállalkozni akarók 41%-ának a testvérei között is van munkanélküli. Családjukon kívül a fiatal munkanélküliek főként rokonaitól, ismerőseiktől és barátaitól remélnek segítséget.

Az informális kapcsolatok mellett eltörpül az intézményes szféra jelentősége. Annak ellenére, hogy az utóbbi években a kormányprogram nem győzte hangsúlyozni, hogy támogatja a kisvállalkozást, a munkanélküliek vállalkozóvá válását, a vállalkozni akaróknak csak töredéke vár a munkaügyi kirendeltségektől segítséget. Ennél sokkal magasabb azoknak a száma, akik banki hitelekhez akarnak folyamodni (35%). Ennek csak az a szépséghibája, hogy ahhoz, hogy ezt megkaphassák, megfelelő fedezettel is kellene rendelkezniük.

Fehérvári Anikó